

E 187/4

Nagys. S. R. Kiss Ferenccs
nemak
F. F.

SZAKVÉLEMÉNY

A VÁLASZTÓJOG REFORMJA TÁRGYÁBAN.

*

A DEBRECENI JOGAKADÉMIA TANÁRI-KARA
MEGBÍZÁSÁBÓL

ÍRTA ÉS FÖLTERJESZTETTE

Dr. HAENDEL VILMOS

DÉKÁN.

DEBRECEN SZ. KIR. VÁROS KÖNYVNYOMDA-VÁLLALATA.

1912—48.

SZAKVÉLEMÉNY

A VÁLASZTÓJOG REFORMJA TÁRGYÁBAN.

A DEBRECENI JOGAKADÉMIA TANÁRI-KARA
MEGBÍZÁSÁBÓL

ÍRTA ÉS FÖLTERJESZTETTE

Dr. HAENDEL VILMOS

DÉKÁN.

DEBRECEN SZ. KIR. VÁROS KÖNYVNYOMDA-VÁLLALATA.

1912—48.

E 187/4

Nagyméltóságú Belügyminiszter Úr.

Jog- és államtudományi karunk hálás köszönetét fejezvé ki a folyó évi augusztus hó 5-én 1988. sz. a. kelt felhívásban foglalt megtisztelő bizalomért, választójogi szakvéleményét záros határidőn belül a következőkben terjeszti fel :

Bevezetés ; irányadó szempontok.

Azon erős meggyőződésben, hogy mint minden törvényhozási reform, ez is csak magyar hazánk egyetemes javának előmozdítására céloz, ezen egész munkálatunk során két föltétlenül irányadó s egymással harmonizáló szempontból indultunk ki : *nevezetesen egyfelől a tudományos igazságból, másfelől a magyarság érdekéből.*

Sem pártpolitikai jelszavak, sem rejtett célzatok által ítéletünket elhomályosítani nem engedték ; de iparkodtunk a tudomány világánál keresni azt az utat, mely a nemzetiségek sérelme nélkül az ezer éves Magyarország demokratikus létalapjainak szilárdítására vezet.

Az egész anyagot három fejezetbe tagolva vetjük tárgyalás alá ; az elsőben a választójog kiterjesztésének mértékével, a másodikban a szavazás módjával, a harmadikban a választási eljárás főkérdéseivel foglalkozván.

I. FEJEZET.

Jelenlegi választó törvényünk azon megkülönböztetése nyomán, melynél fogva az a választó jognak mindenek előtt általános föltételeit, azután pedig az egyes választási alapokat határozza meg, mint legközelebb fekvő kérdés, ez általános előföltételek veendőik vizsgálat alá.

E tárgyban az alábbi négy, egymás mellett főnnálló általános előföltétel együttes megkövetelését tartjuk szükségesnek :

- a) magyar állampolgárság ;
- b) férfi nem ;
- c) 24 éves életkor ;
- d) teljes magánjogi cselekvőképesség.

A választójog a legbecsesebb közjogosítvány lévén, teljesen illogikus volna azt olyanokra is kiterjeszténi, kik abban a személyes közkötelékben nincsenek, melyet az állampolgárság fogalma jelöl ; így tehát, — mint a külföldön is általán — az alkotmány sáncaiba csak a honpolgárok veendőik fel.

Már a második föltételt illetőleg, a kérdés sokkal bonyolultabb ; valószínű ugyan, hogy a jövőben a nők előtt is megnyílnak a közélet kapui, de jelenleg legalább, a kérdés Magyarországon nem tekinthető annyira megérettnek, hogy a férfinem kizárólagos teljogosításától eltekintsünk.

A harmadik előföltételre nézve, a 24. életév betöltése annyiban indokolandó, amennyiben az eddigi rendelkezések szerint a korhatár jóval alacsonyabban, a 20-ik életév végeztében volt megállapítva.

E tekintetben nyugodtan állíthatjuk, hogy kevés reform kérdésben uralkodik oly egyértelműség, mint ebben ; mindenki előtt, ki csak a jog elemeivel tisztában van, világos, mekkora ellenmondás rejlik

abban, hogy valaki előbb tekintessék képesnek az ország, mint saját magánügyei intézésére ; ami pedig az idő előtt nagykorúsítottakat illeti, ezek oly csekély számúak, hogy kivételes rendszabály alkotását nem igényelhetik.

Az utolsó általános előfeltételt illetőleg, hogy t. i. megkívántassék a választójoghoz a teljes magánjogi cselekvőképesség is, ezt ugyancsak a fentebb érintett ok támogatja ; visszas ugyanis, hogy bárki, — ha apai, gyámi vagy gondnoki hatalom saját ügyei szabad vitelében korlátolja, fölhatalmazottnak tekintessék az állam ügyeinek irányítására.

A régi állapotához képest módosítást képez a gondnoki hatalom fölvétele ; eddig ugyanis a gondnokság alá jutottak a választójogból kizárva nem voltak ; a közérdekkel azonban egyenesen ellentétes, hogy a p. o. elmebetegségből gondnokság alá került egyén választó lehessen ; hogy pedig a tékozlás vagy távollét miatt gondnokság alá helyezett egyén politikai értéket képviselne, azt, legalább is általánosságban, állítani csakugyan nem lehet.

Míg tehát a *logika* követelménye ez újabb akadályt fölállítja, addig a fejlődése a régi gazdai hatalomét — habár némi megszorítással is — megszünteti. A szolgálatban állók értelmi és gazdasági emelkedésével e százezreket kizáró korlát lassanként lejjebb bocsátandó.

Míg 1848, sőt 1874-ben is, a kellő önállóság híján, még igazolható volt a gazdai hatalom alattiaknak a választó jogból tömeges kizárása, ugyanezt egészen átalakult gazdasági viszonyaink között többé nem állíthatjuk.

E réteg színvonala, ha nem is egyenletesen, de annyira emelkedett, hogy mai önállósága a réginél hasonlíthatatlanul nagyobb ; az e viszonyokban élőknel nagyobb kár nélkül többnyire lehető szolgálatcsere, melynél fogva az esetleges nyomás alól

magukat kivonhatják, oly biztosítéka az önállóságnak, mellyel a választójoggal mindenütt felruházott tisztviselői kar sem dicsekedhetik.

E megfontolásnál fogva — s ez volna a reform egyik lényeges pontja, — a nem önálló iparosok és kereskedők, mezőgazdák, szolgák és cselédek, továbbá a munkások, ha máskülönben megfelelnek, a választójogból többé ki nem rekesztendőek. A rájuk nézve még mindig szükségesnek mutatkozó megszorításról a kizáró okoknál lesz szó.

Mindezen általános előfeltételeken kívül, meggyőződésünk szerint, leghelyesebb lesz *választási főalapul a szellemi censust, ideiglenes kiegészítőként pedig az egyszerűsített vagyoni censust fogadni el.*

A teljes radikalizmusba, mint a másik szélsőségbe való hirtelen átugrás — a föltétlen censuss nélküiség — oly veszedelmes rázkódtatásokkal járhatna állami életünkben, amelyért járó roppant erkölcsi felelősséget vállalni nem tudnók. Nem marad tehát egyéb hátra, mint választani a censusok két főneme, t. i. az értelmi és vagyoni kritériumok között s a megtörtént választás után megjelölni az illető census mibenlétét, magasságának színvonalát.

Régi politikai íróink között már Stuart Mill adott kifejezést azon köztapasztalati ténynek, hogy a szellemi különbséget kevésbé irigylik a vagyoniánál; s ha tekintetbe vesszük, hogy manapság az *osztályharc, osztályérdek, osztálytörvényhozás* jelszavai még sokkal inkább kiélesítették a birtok különbségi alapokon egymással szemben álló néprétegek közti ellentéteket, e ténynek, mint érvnek súlyát csak növekedni látjuk. A vagyoni census által az *osztályharc* gyűlöletessége társadalmi térről állami térre vitetik át; ha pedig nagyon alacsony voltánál fogva kevésbé kihívó jellegű, úgy viszont teljesen elveszti alkalmasságát az illető választó politikai belátása mérvének meghatározására; már pedig

egyenlő szavazati jog mellett a census megállapításában csak lefelé, de nem fölfelé haladhatunk. Minden vagyoni censusban nagyfokú önkényszerűség rejlik; a tíz filléres adókülönbség, melynek hiányánál fogva valaki e választójogtól eleshetik, az illetőben csak keserű érzéseket kelthet; az adó-törvények igaztalansága, a pénzügyi közigazgatás belső hiányai, a folytonos változások és bonyodalmak az egész adóügy terén ily módon átvitetnek és állandósíttatnak egy egészen más világban, a közjog világában; széles körben bizonytalanná teszik a névjegyzékbe való fölvételek helyességét s temérdek alkalmat szolgáltatnak közjogi perek keletkezésére; a napjainkban annyira érezhető értékingadozások, az ingó és ingatlan, továbbá a pénz- és árúviszonyokban még inkább gyöngítik a vagyoni census megbízhatóságát.

Utóbbi táplálja továbbá a magánjogias felfogást a közéleti viszonyok megítélésében; arra lehetne ugyanis belőle következtetni, mintha az anyagi érdekelttség mérve szerint osztódnék meg a politikai hatalom is. Erősíti az amúgy is túltengő individualizmust és materializmust; Magyarországon pedig egészen eltekintve attól, hogy az egynegyed *úrbéri telek*, mint mértékegység, rendkívüli anachronizmus, (az adóvégletek 68 fillér és 87 korona) már csak azért sem alkalmas a további fönntartásra, mert *kizárólagos adócensus alapján rendezvén be a választójogot, ez csak a magyarság érdekeinek sérelmével volna eszközölhető.* A szellemi censusnak sokkal inkább rokonszenves volta már azért is természetes, mert hiszen az értelmiség, tudás és képesség annyi, mint egyéni érdem: az egyéni érdem pedig az eszményi demokrácia alapelve s így inkább összhangzik a mai korszellemmel. A szellemerkölcsi emelkedés sokkal könnyebben lehető, mint a vagyoni, mert itt mesterséges tényezők, mint például az örökölt vagyon, nem játszanak közre.

A vagyon továbbá csak közvetett, míg az értelmiség közvetlen kritérium; a politikai belátásra általában biztosabb következtetést enged s így azon főkövetelménynek, hogy a magánérdekre, a magánvagyon nagyságára tekintet nélkül — egy eszmei egész érdekei szerint gyakoroltassék a szavazati jog — inkább megfelel. Teljesség szempontjából is ideálisabb; míg vagyoni census van, bármily alacsony is az, az állampolgárok egy része mindig kívül marad az alkotmány sáncain; utóbbi mellett ellenben *remélhető, hogy egy-két emberöltő alatt mindenki hozzájuthat a választójoghoz.*

Az értelmiségi census azon legtermészetesebb eszme következménye, melyről már az ó-kor tudósai szóltak, hogy a politikai hatalom párhuzamosan kell terjedjen a műveltség haladásával.

Anyagias korunkban, a keresztyén világfelfogásnak is megfelelőleg, inkább megbecsüli a szellem-erkölcsi állandóbb értékeket; úgyszólván kizárja, hogy — mint a vagyoni értékhatáron állók, önhibájukon kívül is — gyakran kiessenek a választójog birtokából.

Megszerzésének eszközei sokkal könnyebbek, mint bármely vagyoni censusé; a hozzáférhetés bármely életkorban és teljes vagyontalanság mellett is, nemcsak lehetséges, hanem a politikai téren kívül is, oly sok előnnyel biztat, hogy kívánatossága a köz-és magánérdek szempontjából egyaránt kétségtelen. Teljesen logikus folyamánya csupán az állam ama törvényes álláspontjának, melynél fogva az elemi ismeretek megszerzése minden állampolgárra nézve általánosan kötelező s ezért az 1907. évi XXVII. t.-c. szerint ingyenes.

Hazánkban, hol az egész államot véve, ezer ember közül még 476 analfabéta, — ez intézkedés *alkalmas az összes culturtörekvések erősítésére az egész vonalon*; a magyar faj jövője pedig attól függvén,

mily műveltség-fölénnyel dicsekszik a többi nemzetiségek fölött, az állam és társadalom minden tényezőjének hazafias kötelességévé válik a népművelődést előmozdítani.

Csak kormányzati ügyesség és jóakarát dolga lesz tehát a közoktatási politikát úgy intézni, hogy a magyarság szellemi fölénye veszélybe ne kerüljön, mi annál örvedetesebb eredményekkel biztat, menél inkább szem előtt tartjuk, hogy 1867 után évtizedeken át a nemzetiségi vidékeket karolta föl leginkább a tanügyi kormány.

Megállapítván általánosságban a szellemi census előnyeit, a további kérdés, vajjon a bármely nyelven írni-olvasni tudás, vagy csak a magyarul írás-olvasás, avagy végül más, magasabb fokú szellemi census kívántassék-e meg?

Szilárd alapelvünk lévén a magyar nemzeti állam fokozatos kiépítése, *a nemzetiségi nyelveken való írást-olvasást kielégítőnek nem tekinthetjük*; csak azokat lehet szándékunk Magyarország sorsának intézésében jogokkal ruházni föl, akik olyfokú érdeklődést és ragaszkodást mutatnak az államhoz, hogy annak hivatalos nyelvét is elsajátítani komolyan törekedzenek.

Bár azok az erkölcsi kötelékek, amelyek az egyest hazájához fűzik, kifejlődhetnek a merőben idegen ajkúaknál is, és viszont a magyar nyelv tudása még nem feltétlenül jelent államhűséget is, de nagyban és egészben bizonyos, hogy a hazai nyelvben való jártasság rendszerint a kapu, melyen át az assimilálendő nemzetiségi a magyar nemzet lelkiéletébe, érzelmi világába juthat, vágyainak, reményeinek osztályos részese lehet.

Nem fogadhatunk el azért más megoldást, mint olyat, mely törvényeink szellemének is megfelelőleg az államnyelv bizonyos fokú ismeretét fölteszi.

E követelménynek semminemű támadó éle nincs; ilyen csak akkor volna, ha a nemzetiségiek anyanyelvük használatában a társadalmi életben akadályoztatnának.

Amíg nyelvöket iskoláikban, egyházaikban, szóval nem hivatalos téren, szabadon használhatják és fejleszthetik, a magyar nyelvtudás csak olyan kulturális többletkincset jelent számukra, melynek megkövetelése még saját érdekükben is kívánatos, de az ország magyar jellegéből folyólag feltétlenül szükséges.

Nem osztozhatunk azért az Andrassy-féle tervezet azon felfogásában, mely a magyar nyelv érdekeitől eltekint; ezt oly végzetes gyöngeségnek tartanók e döntő percben, melyet később soha helyreütni nem lehetne.

De a második helyen említett módozatot, t. i. a magyarul írni-olvasni tudást sem tarthatjuk megfelelő szellemi censusnak. Bár hasonlíthatatlanul könnyebben elfogadható, mégsem mutatkozik oly kielégítőnek, mintha *a választójogot a nyilvános népiskola negyedik osztályának sikeres elvégzéséhez kötjük*. Ez az a választási főalap, melyet Nagyméltóságodnak mély tisztelettel bátorkodunk ajánlani.

Komoly szellemi census a nagy néprétegekre nézve csak itt kezdődhetik; a pusztá mechanikus írás-olvasás még nem az.

Nagy tévedés volna azt hinni, hogy az elemi iskola négy osztályának elvégzése nem nyújt többet az egyszerű betűvetés ismereténél; de még ha nem nyújtana is, ezt az egyet mindenesetre sokkal alaposabban és maradandóbban biztosítja, mint az a magánúton megszerzett kézügyesség, mely gyakran csak az illető saját nevének leírására terjed ki. A számolásban, természet- és földrajzban, történelemben elsajátított ismeretek az egyszerű írás-olvasáshoz képest lényegesen magasabb fokúvá teszik

ezt a minősítést, melynek hiánya egyébként is csak a törvény meg nem tartásának lehet következménye ; ha pedig a népoktatás fokozatos államosításával, a bibliai nevelés mellett, az igazi állampolgári nevelés is meghonosul a népiskolákban, úgy majd teljes nagyságában fog kibontakozni az a különbség, mely a két rendszer között az általunk ajánlottnak előnyére áll fenn.

Igaz és sajnos, hogy mindeddig az úgynevezett állampolgári nevelés nemcsak az elemi, de még a közép- és főiskolákban is, teljesen el volt hanyagolva ; nem ritka eset, hogy nagyműveltségű egyének jobban ismerik a római, vagy görög ősszokmányt, mint saját hazánk mai közjogát ; hiszen az alkotmányt, mint önálló tárgyat sehol sem találjuk meg még a leglátogatottabb középiskolák, a gimnáziumok tantervében sem.

Az egyház 6 éves korától 18 éves koráig, tehát 12 éven át gondoskodik híveinek felvilágosítása, oktatásáról ; aprólékos részletességgel és sokszor hajszálnyi pontossággal követeli meg a felekezetek dogmatikájának disztinkcióit, de hogy mivel tartozik a jövődöbéli választópolgár hazájának, kiknek és mennyiben tartozik engedelmességgel stb., az még az érettségiző fiatalság előtt is hétpecsétetes titok marad.

Tanítói-karunkra háramlik az a magasztos küldetés, hogy már az elemi iskolában csepegtesse az oly fogékony és hálás gyermeki lélekbe az állampolgári kötelességek és jogok tudatát.

Szomorú dolog, hogy egészen az 1907. évi XXVII. t.-c. létrejöttéig mindenné nevelték az embert, csak éppen állampolgárrá nem !

Természetesen, itt nem közjogi tudományról, hanem csak néhány irányeszmenek, alapfogalomnak népszerű ismertetéséről van szó. Csak annyiról, az

államnak érdekében, amennyit már ezen az alsó fokon is az egyház magának ősidők óta megkövetel!

Ily körülmények között a 4 népiskolai osztálynak nyilvános vagy magánúton való elvégzése volna az a megfelelő alap, melyre nézetünk szerint a szellemi census fektethető. Kevesebb nem volna elég; 6 elemi osztály pedig már azért nem volna célszerű, mert a negyedikből már magasabb rendű iskolákba szélednek szét a tanulók, mi az egyöntetűséget és nyilvántartást nehezítené.

Az 1879. évi XVIII-ik t.-c. 4-ik §-a és az 1907. évi XXVII. t.-c. 19. §-a értelmében minden iskolában a magyar nyelv írás-olvasás és beszédben is kötelezően taníttatván, e szellemi census a hivatalos államnyelv bizonyos fokú ismeretének követelményét is magában foglalja, anélkül, hogy e kérdésnek élére állítása által a nemzetiségi érzékenységet fölösleges módon kihívna.

A tervezettnél magasabb fokú szellemi census, tudományos szempontból ugyan szintén védelmezhető, sőt amennyiben többes szavazati jog is rendszeresítenék, szükséges is volna; mindazonáltal viszonyaink között már csak azon egyszerű oknál fogva sem jöhet szóba, mint kizárólagos választási alap, mivel *a reformot a jogkiterjesztés jegyében kell megvalósítanunk* és nem megfordítva; már pedig ha például 4 középiskolai osztály elvégzéséhez köttetnék, ez nemhogy emelné, de igen jelentékenyen csökkentené a mai választóknak amúgy is csekély számát.

Habár nem állítható is, hogy a kívánt választási alap kellő betekintést biztosít minden bonyodalmas politikai kérdésbe, annyi mindenesetre bizonyos, hogy megfontoltabb választást enged az egyes pártirányok közt, mint a merő gépies írni-olvasni tudás; nagy előnye továbbá, hogy behozatala esetén a szavazati joggal újonnan felruházottak, tehát poli-

tikailag még iskolázatlanok száma nem fogja felülmúlni a régieket s így a politikai hatalom súlypontja, ha eltolódik is, de nem megy át teljesen az új alkotmányos néprétegek kipróbálatlan kezébe.

Nem csekély előnye továbbá tervezetünknek az a körülmény is, hogy a névjegyzékek összeállítása aránytalanul könnyebbé válván, a jogosultak sorozata igazságosabban lesz nyilván tartható.

A 4 elemi osztályról szóló bizonyítvány pontosan magában foglalván az illető személyi adatainak túlnyomó részét (születési hely és idő, atyjának neve stb.), az ily módon egyszer a névjegyzékbe helyesen bevezetett egyén személyazonossága aránytalanul könnyebben lesz ellenőrizhető, mint eddig, midőn az adatok felületes bevezetése sokszor arra kényszerítette a szavazatszedő küldöttség elnökét, hogy a kérdéses választót, a személyazonosság megállapítható nem lévén, visszaútasítsa.

Úgy a jogosultak névsorának összeállítása, mint magának a választási cselekménynek vita nélküli síma és gyors lefolyása sokkal inkább biztosítható lesz, mint jelenleg. A mai választójog mellett egyesek jogosultságának kérdése bonyodalmas per útján tisztázható csak; ezentúl ez teljesen elesnék, mert hiszen a közhitelű iskolai bizonyítvány felmutatása a jogosultság megállapítására tökéletesen elegendő volna.

Az 1874. évi XXXIII. t.-c. a választójog általános előfeltételei sorában a gazdai hatalomtól való mentességet is megkívánja. Nagyjelentőségű kérdés, vajjon de lege ferenda e tárgyban mily mérvű korlátozás mutatkozik célszerűnek.

Minthogy a nem önálló munkásság, e szót tág értelemben véve, az összes 24 éven felüli, írni-olvasni tudó férfi lakosságnak közel felét teszi, s feltehető, hogy ennek ismét legalább is a fele (körülbelül 500,000 ember) 4 osztályt végzett: a politikai

hatalom egyensúlyának megóvása érdekében fekszik, hogy a nem önálló mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi üzemekben alkalmazottak, a munkások, szolgák és cselédek, csak bizonyos további feltételek mellett gyakorolhassák tényleg szavazati jogukat.

Ilyenül kínálkozik a huzamosabb időn, például két éven át ugyanegy munkaadónál szolgálat, a törvényben felsorolandó azon foglalkozási ágaknál, melyeknek gazdasági természete ezt ki nem zárja; utóbbiakra nézve 2 évi állandó lakás egy helyben volna megkövetelhető, vagy az illető tulajdon házában vagy természeti lakásban, vagy legalább 2 heti felmondás mellett bérbevett helyiségben, vagy végül mint családtag, oly egyénnél, ki ezen föltételek valamelyekének megfelel. E kétféle előfeltétel azután úgy alternatíve, mint cumulatíve is alkalmazható.

Ilymódon mégis elérhető, hogy a munkásosztálynak érettebb elemei kerülnek a szavazók közé, míg a tökéletesen flottans elem, a teljesen proletárok, kívül maradnak a választójog korlátain.

Hogy a vagyoni censusról a szellemire való átmenet hirtelensége legalább némileg enyhíttessék, célszerűnek mutatkozik az adócensushoz, mint ideiglenes (pl. 30 évre terjedő) kiegészítő választási alaphoz történő átmenet. Természetes azonban, hogy nem mai bonyolult és időszerűtlen alakjában, hanem úgy, hogy az ország egész területén, minden 24 évet betöltött férfi, ki a szellemi censust meg nem üti, ha bármely egyenes adónemből, az állami pótdátot is hozzászámítva, de kizárva a hadmenteségi díjat, legalább 20 koronát fizet évenként, választó legyen.

Támogatná ez egy emberöltőre tervezett kiegészítő eszközt az a tény, hogy ezidőszertint még sokfelé nincsenek meg azok a népoktatási intézetek, melyek fölhasználásával az előírt minősítést elérhetné s úgy tűnhetnék föl a dolog, mintha egyesek

az állam mulasztása miatt volnának kénytelenek e joghátrányt elszenvedni.

Kérdés tárgya végül, vajjon mi történjék azzal a 192,000 analfabétával s mindazon másokkal, kik a mai választójog föltételeinek igen, de az újabbnak már nem felelnek meg?

A választójog benső természetéből indulva ki, azt nem mint egyéni, hanem mint állami jogot fogva föl, szóval merőben az elméleti helyesség szempontjából, mindezeknek egyszerű kihagyása a névjegyzékből — igazolható volna. A közjogi alanyi jogosítványok eme csoportjába tartozó egyes jogok, közérdekből adatván, közérdekből kárpótlás nélkül vissza is vehetők.

Mindamellet e helyütt ezt a kategorikus imperativust nem ajánlanók; ellene szól az ily rendszabály által súlyosan érintettek elkeseredésén kívül még az a szempont is, hogy az ily módon kiszorítottak (nálunk 2—300,000 ember) már bizonyos mérvű politikai iskolázottságra is tettek szert, amelynek birtoka az alaki képesítést jórészen pótolni alkalmas. Ha azonban ezt a viszonylag elég nagyszámú csoportot részeltetjük is tovább a politikai hatalomban, úgy ezt semmi esetre sem tehetjük a régi vagyoni census alapján.

Az eddigi végtelenül bonyodalmas és igazságtalan adórendszer ismérvei szerint még emberöltőig továbbra is nyilvántartani azt, hogy az e csoportbeliek közül melyik vesztette el, melyik nyerte ismét vissza szavazati jogát, oly terhes, költséges és hosszadalmas volna, miként erre az állam az új rendszer technikai előnyeinek feláldozása nélkül nem vállalkozhatik.

Ehez képest tehát vagy az volna átmeneti intézkedésként kimondandó, hogy egy bizonyos kerek átlagösszegű (5 vagy 10 korona) évi egyenes adó képesít továbbra is ezen csoportban való ma-

radásra, mi mellett a jogosultság nyilvántartásának nehézségei lényegesen egyszerűsítettnek; viszont azonban a régi jogosultaknak legalább is egy rétege mégis kimaradna; vagy — s ez volna a gordiusi csomó leghatározottabb kettévágása — az 1874. évi XXXIII. t.-c.-ben foglalt mintára a régi jogosultaknak egy új kategóriája alapíthatnák, törvényileg kimondatván, hogy mindazok, kik bármely jogcímen a választói reform törvény hatálybalépte előtti évben benne foglaltattak az akkor érvényes névjegyzékben, ha az új censust nem ütik meg, életfogytig és minden további vizsgálat nélkül élvezik a választó jogot, úgy, mint az a mai régi jogosultakra nézve megállapított.

Ennyiben kívántuk körülírni a jövődöbeli választójog terjedelmét; a mondottak kiegészítéséül még a kizáró okokról, a többes szavazati jog mellőzéséről s a várható statisztikai arányokról kell megemlékeznünk.

Törvényhozói irányelv lévén csak ott reformálni, hol ez a megváltozott viszonyoknál fogva szükséges, e tárgyban is az 1874. évi XXXIII. t.-c.-ben megadott alapon állva, fejlesztjük a kérdést tovább.

Az általános előfeltételek sorában a teljes magánjogi cselekvőképesség már megállapítatván, mint a különben meglevő választójog gyakorlását, tehát a névjegyzékbe való fölvételt is véglegesen, illetőleg ideiglenesen kizáró okok a következők volnának törvénybe iktatandók:

Először is: a kellő cselekvési függetlenség hiánya miatt változatlanul fönntartandók volnának mindazok, melyek a mai választó-törvény 11. §-ának 1—4. pontjaiban felsorolvák, a fegyveres erő tényleges szolgálatában álló összes tagjai, továbbá a pénzügyőrség és rendőrség legénységére nézve.

Másodszor: lényegében fenntartandó ugyanezen törvénycikk 12. §-ában megszabott kizáró okok

sorozata is, az erkölcsi épség valószínű hiánya miatt ; ezek azonban ilyenformán volnának célszerűbben csoportosíthatók és kiegészíthetők :

Választójogot nem gyakorolhatnak s ennél fogva a névjegyzékbe sem vehetők fel, bármily alapon volna különben választójoguk. azok :

1-ször, akik büntett, vagy véttség miatt jogerős bírói határozattal elrendelt vizsgálati fogságban vannak ;

2-szor, akik büntett vagy véttség miatt bármily jellegű szabadságvesztés büntetésre ítéltettek, az ítélet jogerőre emelkedésének napjától, a feltételes szabadságidejét is beszámítva, a büntetés teljes leteltéig ;

3-szor, akik fegyház- vagy börtönbüntetésre ítéltettek, életfogytig ;

4-szer, akik politikai jogaik felfüggesztésére ítéltettek, az ítéletben megszabott időtartam alatt ;

5-ször, akiket záros határidőre, mely az illető határozatban naptárszerűleg is kiteendő, választási vagy egyéb visszaélések miatt a bíróság, vagy a Ház a választójogból kirekesztett ;

6-szor, a csőd alatt állók, míg a csőd be nem fejeztetett ;

7-szer, a valamely emberbaráti intézet, vagy az 1886. évi XXII. t.-c. alapján rendszeresen közsegélyből eltartottak, vagy általában közjótékony-ságból élők ;

8-szor ; az elmebetegek.

A bírói úton elítélteknél a királyi kegyelem ezen joghátrányokat is megszünteti.

A régi állapottal szemben, mint újítás, csak a 3-ik, 7-ik és 8-ik pont igényel indokolást.

Hogy fegyház- és börtönviselt egyéneknek, kik a mai rend szerint választók, politikai meggyőződésüket nem kell okvetlenül érvényesíteniök, az

bővebb bizonyítást nem kíván. Az 1878. évi V. t.-c. 57. §-a tehát módosítandó.

A közsegélyből eltartottak pedig ismét úgyszólván, minden államban kizárják a szavazati jogból; hogy azok, kik valamely segélypénztárból, társládából, befizetett díjaik ellenében, vagy elemi csapások idején, kivételesen, ellenérték nélkül is élveznek támogatást, továbbá azok, akiknél a bár rendszeres, de viszonyaikhoz képest mérsékelt ellenszolgáltatás nélküli segély nem mondható létfenntartási alapnak, ide nem tartoznak, az a végrehajtó miniszteri rendeletben tüzetesebben is ki lesz fejezhető.

A 8-ik pontra nézve, bár mi sem természetesebb, hogy elméjükben megzavart egyének ne vegyenek részt a közügyek intézésében, de lege lata azok kizárva mégsem lévén, nem tartanók fölöslegesnek Anglia, Belgium, Franciaország stb. példájára is ezt határozottan kimondani, annál is inkább, mert köztudomású, hogy Magyarországon számtalan elmebeteg jár-kezel szabadon és anélkül, hogy gyámság vagy gondnokság alá volna helyezve.

Visszaélések meggátlására az ilyenek csak szolgálatban lévő közhatósági orvos bizonyítványára hagyhatók ki a névjegyzékből s ha e tárgyban felszólalás történik, az ügyállás szabályszerű közjogi per keretében tisztázandó.

A szellemi ismérvekre fektetett választójog alapgondolata kétségtelenül az a párhuzam, okozati kapcsolat, mely az illető szellemi fejlettsége és politikai belátása, választói alkalmassága közt fennáll; ehhez képest tudományos szempntből csak következetesnek kell minősítenünk azt az eljárást, amely az elemi képesítésűeknél lényegesen magasabb színvonalon állók többes szavazati jogához vezet.

Megerősíti e rendszert a felsőbb iskolai végzettségen kívül a magasabb kornak a családapaságnak,

katonaviseltségnek, továbbá bizonyos conszolidált vagyoni helyzetnek, mint az államhoz többszörös köteléssel való hozzáfűzöttségnek és becses politikai értékeknek fölismerése.

Mindez oly súllyal esik a mérlegbe, hogy igen érthető, miként Belgium az ő 1893-as alkotmányában meghonosította ezt a plurális szavazati rendszert s hogy nálunk az Andrássy-féle javaslat szintén ennek alapján áll.

Ha ennek elfogadását még sem javasoljuk Nagyméltóságodnak, az nem is azon okból történik, mintha az alapeszmét — nagyobb belátás, nagyobb politikai hatalom, — helyesnek nem tartanók.

Sőt inkább erre építve, — csak hogy nem közvetlenül egyéni megkülönböztetések alapján, melyek sokkal érezhetőbbek, — fogjuk kívánni azt, hogy *a kiválóbb intelligencia a városi kerületek nagyobb számában és a műveltebb néprétegeknek méltányos tekintetbe vételével jobban érvényesüljön.*

A szavazati jogegyenlőségéért folyó harc éle a többes szavazati jognak leginkább azon alakja ellen irányul, mely az egyik embert a másiktól többszörös szavazat adásával feltűnően különbözteti meg s így a nyers demokrácia istenített alapelvét az „egyenlőséget“ a legszembetűnőbben sérti; nem is remélhető azért, hogy ilyen alakban valószínűsítván meg a cumulatív szavazati rendszer, az hosszabb életű legyen; az „egyenlőség“ politikai jelszavának oly csábító ereje van, hogy az a folytonos támadásoknak előbb-utóbb áldozatul esnek.

Ezen fölül csak még egy szempontra kívánunk utalni, midőn az emberenként egyenlő szavazati jog mellett foglalunk állást; ez pedig az a tény, hogy hazánkban a többes szavazatokkal fölruházandó, magasabb minősítésű egyének túlnyomó nagy részben az állam hivatalos szervezetében foglalnak helyet; ez tehát a burokratia amúgy is túltengő

hatalmának fokozása volna, mit a közszabadság érdekéből eleve el kell utasítanunk.

Ami végül azt a nagy jelentőségű kérdést illeti, hogy alakulna nemzeti és társadalmi szempontból az új választó közönség statisztikai képe, főntebb hangsúlyozott felfogásunkból önként következik, hogy csak oly választójogi rendet ajánlhatunk Nagyméltóságodnak, melyben amellet, hogy az arra érett alsóbb népelemek is fokozatosan tért foglalnak, a magyarság számaránya sem alakul a mainál kedvezőtlenebbül. E föltételt annyira lényegesnek tartjuk, hogy azon esetben, ha statisztikailag kimutatható volna, hogy ebbeli számításainkban csalódtunk, inkább készek vagyunk elejteni az egész reformot, mint feláldozni a magyarság érdekeit.

A mai választóknak szűkkörű rétegében (ke-reken egymillió százezer ember) a magyar elem arányszáma 56·2% ; nem magyar, de magyarul beszél, ír és olvas 63·6%. Főtörekvésünk kell, hogy legyen, ez arányt megtartani s ha lehet megjavítani ; s éppen tervezett értelmi cenzusunk egyik főelőnye, hogy e tekintetben *teljesen kielégíti mind-ama jogos igényeket, melyek a magyarság politikai hegemoniájának biztosítására vonatkoznak.*

A rendszeres népszámlálási adatok azonban, épen úgy, mint az ad hoc eszközölt 1904-iki statisztikai felvétel is, sajnos, csak az írás-olvasás kipuhatólására terjeszkedett ki ; kénytelenek vagyunk tehát e tekintetben, hogy legalább hozzávetőlegesen számíthassunk, bizonyos föltevessel élni.

E föltevés, mely a statisztikai rajz alapjául szolgál, az, hogy a legkedvezőtlenebb esetben sem süllyed a négy elemi osztályt végzettek száma az írni-olvasni tudók 50% alá ; vagyis föltesszük, hogy az írni-olvasni tudók közül legalább minden második végzett négy elemi osztályt.

E pessimistikus kulcsot véve kiindulási pontul, arra az örvendetes eredményre jutunk, hogy a magyarságnak az új választók közti számaránya 61·2%, vagyis az eddiginél nagyobb.

Az összes 24 éven felüli írni-olvasni tudó férfi népesség, az 1904-es adatok szerint, kereken 3·9 millió; ebből 61·2% magyar, 14·8% német, 11·5% tót s csak 7·2% oláh; a többi 3%-nál apróbb részekben egyéb nemzetiségek közt oszlik meg.

A művelődési arány tehát (61·2) mint látjuk jóval kedvezőbb, mint a népességi arány (a szűkebb Magyarországon 51·4).

Ha pedig ehhez még fontolóra vesszük, hogy az írni-olvasni tudók szaporodási százaléka 1880—1900-ig a magyaroknál 82·4%; a nem magyaroknál 58% s hogy e haladási ütem fönntartására az államhatalomnak az iskola-ügy feletti rendelkezése folytán döntő befolyása van: a jövő felől e részben nyugodtak lehetünk.

Azon népelemek közül, melyek az utolsó két emberöltő gazdasági fejlődésében előtérbe léptek s amelyeknek érdekében a reform különösen sürgettetik, első helyen kétségkívül a munkásosztály áll. Legalább megközelítőleg meg kell tehát jelölnünk, hogy a választó reform után hogyan fog az egész választó közönségben megoszlanı a politikai hatalom?

A Kristóffy-féle kimutatás értelmében a ma érvényben levő választójog szerint az értelmiségi keresetűek 12·5%-át, az önálló gazdasági foglalkozásúak 80·2%-át, a munkásosztály pedig a mai választóknak csak 6·1%-át adja; az ő tervezetének lényeges vívmánya épen abban állna, hogy ezt az arányt a munkások javára 6·1%-áról 43·6%-ra szöktetné föl. (Értelmiségi keresetűek 6·2, önálló gazdasági foglalkozások 43·9, munkások 43·6, egyebek 6·3%.)

Ebbe azonban a háztulajdonos munkások, sőt a két hold földbirtokon aluli kisgazda munkások is benne foglaltatnak; ha ezektől eltekintünk, a munkásosztály részesedési aránya 33·2%-ra csökken.

Ha már most föltesszük, hogy az első csoportban, t. i. az értelmiségi kerestetűeknél mindenki végzett négy elemi osztályt, a B) és C) osztályban (önálló gazdasági foglalkozást űzők és írni-olvasni tudók, illetőleg írni-olvasni tudó munkások) 50 %-ot levonunk, a választó közönség szociális rétegeinek viszonya úgy alakul, hogy az A) osztályba, a százalékok törtjeitől eltekintve, 11 %, a B) és C) osztályba, tehát a munkásosztályba is 41—41% jut. A fennmaradó rész (6—7%) ismeretlen foglalkozásúakra esik.

A munkásság tehát, — számaránya 6-ról 41-re szökkenvén, — rendkívüli nagy tért foglalna el.

E szám azonban (41%) lényegesen apadna az által, hogy amint föntebb említettett, a nem önálló foglalkozású munkások, csak azon megszorítás mellett vétetnének fel egyelőre a névjegyzékbe, ha legalább két év óta szolgálnak egy munkaadónál, vagy legalább ugyanennyi idő óta van ugyanazon politikai községben a törvényben körülírt minőségű lakásuk. E csökkenés mértékét adatok hiányában számszerűleg megállapítani nem tudjuk, valószínű azonban, hogy ily körülmények között a jövőbeli munkás választók az összes választók számában 20—30%-ig terjedő arányban lesznek képviselve. Még a legmérésékeltőbb számítás mellett is egy ötöd részét fogják alkotni a választó közönségnek, holott eddig $\frac{1}{15}$ részét sem képezték. Az új választók összámat illetőleg, az a fölvett alapon valószínűleg 1·5—2 millió közt fog az első években ingadozni; a közoktatás erős fejlődésével párhuzamban pedig évenként legalább is arithmetikai haladványban való szaporulat várható.

„Natura non facit saltum“; a politikai súlypontnak oly nagymérvű áthelyeződése, mint az a Kristóffy-tervezetben van, alapos aggályokat kell, hogy keltsen; a javaslatba hozott mérsékelt szellemi censusnak előnyei e szempontból is nyilvánvalók.

Eltételezve a munkásosztálytól és a nem önálló gazdasági foglalkozást űzőktől, a névjegyzékbe való fölvételt bizonyos időtartamú egy helyben lakástól függővé tenni fölöslegesnek tartjuk. Mert a névjegyzék kiigazítása az év első negyedében indul meg, a hatályba lépés napja pedig a rákövetkező január elseje, a dolog természete szerint túlnyomó részben csak olyanok fognak felvétetni, kik körülbelül egy év óta laknak az illető kerületben.

Fölöslegesnek tartjuk továbbá e nagy kérdést még bonyolultabbá tenni a közvetett vagy kétfokú választás rendszerével, anélkül, hogy ennek tudományos igazoltságát bizonyos föltételek mellett tagadnók.

Az elméleti politika által régen leszűrt igazság ugyanis, hogy az ősválasztók nemcsak a személyes megbízhatóságra vannak tekintettel az electorok megválasztásánál, hanem legfőként éppen az ezek által képviselt politikai irányra; vagyis éppen azt teszik, amit a törvényhozó szándéka szerint nem volna szabad tenniök, mivel arra nem tekintetnek még alkalmasoknak. A kétfokú választáshoz fűzött remények csak ott válnak be, ahol az ősválasztók kiküldöttjei nem kizárólag egy további választás céljából mint magasabb értelmiségű testület, gyülekeznek össze, hanem más állandó missiójuk van és a további választás annak csak egy mozzanata. (P. o. az amerikai egyesült államok senátusa ezért magasabb színvonalú, mint a congresszus.)

A választójog terjedelmét ekép körvonalozván, annak tárgyalását a választhatóság jogának kérdésével fejezzük be.

Ez utóbbi nemcsak az európai, de az újvilági nemzeteknél is az actív és passív választói jog azonosságán nyugszik; alakszerű magasabb minősítés helyett a választóknak bizalma, szabad mérlegelése dönt.

E rendszer annyira meggyökeredzett, hogy azt — még ha az európai felfogással szakítanánk is — megváltoztatni célszerű nem volna.

Azt a felette kívánatos befolyást, melyet e részben állami és nemzeti szempontból szükségesnek tartunk, — a dolog természete szerint — *társadalmi úton* gyakorlandónak kell mondanunk. A Schwartz Gyula-féle régi tervezetben ajánlott ama módozat ugyanis, hogy 200 főnyi jelölő bizottság alakíttassék, melynek fele tanult emberekből álljon s így az intelligentia befolyása a jelöltek személyének kiválasztásánál biztosíttassék, sok támadásnak képezné célpontját és különösebb előnyökkel nem kecsegtetne.

Az 1874. évi XXXIII. t.-c. 14. szakaszában foglalt elvi kijelentés lényegében fenntartandó volna; legyen választható minden választó, ha az 1868. évi XLIV. évi t.-c. ama rendeletének, — melynél fogva a törvényhozás nyelve a magyar, — megfelelni képes.

A tervezett korhatár (24 év) a reform szerint egybeesvén a választó jogéval, ezt külön kiemelni nem szükséges; legfeljebb az igényelhetne megfontolást, vajjon nem volna-e óhajtandó annak magasabbra, pl. 30 évre emelése, mint azt Ausztriában és Olaszországban látjuk.

A nagyobb higgadtság, bővebb élettapasztalat felhozható ugyan e rendelkezés mellett, — tekintettel azonban a nagyon fiatalon megválasztott képviselők ténylegesen csekély arányszámára, — e részben a régi alap fenntartását ajánljuk.

Az általános szabálynak azon megszorítását azonban, hogy a választók közül is csak az választható meg, akinek neve valamely azon évre érvényes

névjegyzékben tényleg benne van, — így az 1874. XXXIII. t.-c. 13. §-a — elejtendőnek véljük.

Tapasztalva ugyanis, milyen felületesen állítják össze a névjegyzékeket, ilyen véletlenektől függővé tenni a választási eredményt — ellenkeznek az anyagi igazság követelményeivel.

A kizáró okok között az 1874. XXXIII. szerint még abszolút és relatív hatásúak egyaránt voltak ; az 1880. évi XXXVII. t.-c. óta a jogi vélemény inkább afelé hajlik, hogy ma csak relatív kizáró okok vannak.

Bár a „lex posterior generalis non derogat priori speciali“-féle elv alapján állva, — e nézet ma is megtámadható, — jelenleg a szószerinti magyarázat értelmében azon kilenc büntetendő cselekmény elkövetői sem zárják ki egyszer s mindenkorra a választhatóságból, melyeket régi választótörvényünk felsorol ; a kizárás ideje ugyanis a szabadságvesztés büntetés kiállításától, illetőleg az elévülési idő letelétől számítva, legfeljebb 10 évre terjedhet.

A reform után mindazon választók, kik bármely okból fegyház- vagy börtönbüntetésre ítéltettek, választójogukkal együtt választhatóságukat is életfogytiglan elvesztik. Különleges közviszonyaink közepette még azt ajánlanók Nagyméltóságodnak, hogy a jövőben törvényes rendelkezés mindazokat is egyszersmindenkorra rekessze ki a választhatóságból, kik a Büntetőtörvénykönyv VI. fejezetének 172. szakasza 2-ik kikezdésében foglalt módon valamely osztály, nemzetiség, vagy hitfelekezet ellen gyűlöletre izgattak és ezért államfogházra ítéltettek.

Az újabban, sajnos, ismét erősebben folyó gyűlölködés oly szembeszökően szükségessé teszi ez intézkedést, hogy a nemzetiségi izgatásra nézve még a radikális szociálista alapon álló Kristóffy-féle tervet sem zárkózik el attól.

Hasonlóképen kívánatosnak tartanók — a nélkülözhetetlen jellem-erő hiánya miatt — mindazok végleges kizárását is, kik nyereségvágyból eredő delictumok miatt bármily büntetésre ítéltettek.

A királyi kegyelem hatálya a választhatóság jogára kiterjesztendő nem volna.

A relatív kizáró okok legnagyobb része, melyek időben és térben állapítanak meg korlátokat, néze-tünk szerint változatlan maradhatna; az 1876. évi XXXIX. t.-c.-ben gyökerező kizárás a megbízó-levél be nem mutatása miatt épen úgy, mint az 1879. L. t.-c. tiltó rendelkezése az okiratilag 10 éven belől honosítottakra nézve indokainál fogva meg-hagyandó. Nem változtatnók meg a díjazás melletti tiltott közbenjárás esetén az 1901. XXIV. t.-c. 25. §-ában, nemkülönben az 1899. XV. t.-c. 122., illetőleg 174. §-aiban választási delictumok miatt kimondott akadályokat, úgyszintén a — választási, illetőleg szavazatszedő küldöttségi elnökökre vonat-kozókat sem.

Ami azonban az 1899. évi XV. t.-c. által újab-ban fölállított viszonylagos akadályt illeti, az első fokú bíróságok és ezek mellett működő kir. ügyészek, továbbá a fősolgabírák és solgabírákra, ennek el-törlését annál szívesebben látnók, minél inkább kezd a köztudatba átmenni az új összeférhetetlenségi törvény (1901. XXIV.) ama szabálya módosításának szüksége, melynél fogva a köztisztviselők túlnyomó része, ha jogilag nem is, de a dolog természeténél fogva, tényleg, ki van zárva a képviselőházi tag-ságból.

Rá kell határozottan mutatnunk arra a sokszor méltán fölpanaszolt körülményre, hogy Magyarorszá-gon úgyszólván minden pályavégzett ifjú hivatali alkalmazásra törekszik; ez az egészségtelen állapot hozta magával, hogy a mai Magyarország tudomá-nyosan képzett intelligentiájának javarésze össze-

férhetetlen állásokban van s így azt mondhatnók, gazdasági okokból ki van zárva az országgyűlésből. Felléphet ugyan, de ez kenyérkereseti pályájába kerül; azért csak természetes, hogy éppen az értékesebb elem, mely komoly munkával szerzi meg családjának a létfenntartási eszközöket, ezt a képviselői mandátum bizonytalan esélyeiért feláldozni nem hajlandó.

Igy jön létre aztán oly alsóház, melyben a tagoknak majdnem egyharmad része ügyvéd, másik egyharmada pedig földbirtokos.

Kiszorulnak tehát éppen azok, kik úgy elméleti képzettségüknél, mint gyakorlati tudásuknál fogva első sorban volnának képesek a törvényhozói hivatás betöltésére; hiszen mint tisztviselőknak, úgy a fennforgó hiányokat, mint azok megszüntetésének módjait legjobban kell ismerniök.

Nem mulaszthatjuk el azért, hogy ez alkalommal, midőn Nagyméltóságod szíves felhívása folytán, mint egy nem incompatibilis állásban levő testület tagjai, — e tárgyban szavunkat fölemelhetjük, — ne hívjuk fel Excellentiád figyelmét az 1901. évi XXIV. t.-c. e részben való módosításának szükségességére.

Nagy jelentőségű közérdek volna a tisztviselői kar érdemes tagjainak a Házba való bejuthatását akként lehetővé tenni, hogy a megválasztott hivatalnok a cyclus idejének lejártá után régi állásába visszatérhessen.

Ez alapon — bár tudjuk méltányolni a bírák és szolgabírák hivatali pártatlanságáról stb. szóló törvényhozási indokokat, — a hivatkozott kizárási okokat az összeférhetlenségi törvény módosításával kapcsolatban annál inkább elejthetőknek véljük, mivel ritka eset, hogy a nevezetteknek más kerületekben kedvező alkalma volna képviselői megbízás elnyerhetésére.

II. FEJEZET.

A szavazás módja.

A szőnyegen levő reformnak a választói jog kiterjesztésének mértéke mellett másik legsarkalatosabb kérdése a szavazás módja; elannyira, hogy vannak, kik ezt éppen a problema gerincének tekintik.

Tekintettel arra a szenvedélyes hevességre, melyet különösen a titkosság politikai jelszava alatt küzdők kifejtenek, kétszeres kötelességünk, hogy e tárgyat higgadt tudományos kritikával vegyük bonczés alá. Legcélszerűbb a kérdést először elvontan, általánosságban, másodszor pedig hazánk különleges közállapotaira való tekintettel elemzés alá venni.

Az első irányban az államtudomány emberei is két nagy táborra oszlanak; mindazok, kik a szerves (személyes) államelmélet hívei, a nyílt, — mindazok ellenben, akik az individualisztikus theória követői, a titkos szavazást fogadják el kiinduló pontjuk logikai következményeként.

E tekintetben tehát az a bölcsészeti alapeszme irányadó, melyet az állam lényegére nézve a politikus elfogad; csak különösen súlyos okok lehetnek azok, melyek a szavazatot állami jog, állampolgári közkötelességként tekintőket a titkos, — vizont azokat, kik abban merő egyéni jogosítványt látnak, a nyílt szavazás melletti állásfoglalásra bírják.

Ezidőszerint nagyobb része a tudós világnak az, mely in abstracto a nyílt szavazást tartja az elméleti tudomány kívánalmának; a legfőbb érv pedig, melyből a többiek úgyszólván csak szét-sugároznak, az állam benső természetéből folyó logikai megokoltságon kívül az a tény, hogy a *szavazás*

*vazás nyíltsága egyszerüen a közerkölcsiségnek köve-
telménye.*

Az erkölcsi elv múlhatatlanul megkívánja, hogy az állam minden tagja, kinek a közügyek intézésében része van, ezt teljes nyíltsággal s azon felelősségteljes tudatában cselekedje, mellyel mindennemű politikai hatalom gyakorlása jár; aki közügyeket intéz, az a nyilvánosság ellenőrzése alá tartozik; hiszen éppen a nyilvánosság nagy demokratikus elve volt a XIX. századnak egyik legnagyobb politikai vívmánya! Hogy van tehát, hogy mindazok, kik a törvényhozás, igazságszolgáltatás, közigazgatás föltétlen nyilvánosságának erélyes védelmezői, mégis a titkosságot kívánják a demokratikus alapra fektetett választójogban? Miért lehet szerintök éppen csak a választópolgár politikai meggyőződése titok, holott a fejedelemtől lefelé az utolsó kishivatalnokig minden köztisztviselő a nyilvánosság világa mellett működik?

E csodálatos ellenmondásnak bizonyára sokak előtt ösmeretlen elméleti oka az a föltevés, hogy az egyes választó már oly alapsejtje az államnak, mellynél végelemzésben tovább már nem mehetünk; ez többé már nem képvisel senkit, ez, illetőleg ezek atomistikus összessége már maga az állam, tehát souverain! Felelősséggel másnak nem tartozhatik, mert hiszen ez egyértelmű volna magának az államnak feleletre vonásával!

Mindazok előtt azonban, kik altruistikus alapon építik föl az államot, a választójogot gyakorló állampolgár nyilvános ellenőrzése oly közérdek, mely csak nyílt szavazás mellett tartható fönn; nemcsak a tudomány, de ősrégi tapasztalat is bizonyítja, hogy a közügyek nyílt eljárás mellett hívebben, becsületesebben, következetesebben, okszerűbben intéztetnek, s ez a szavazásban rejlő nagyjelentőségű közjogú működésre is áll, mely csak így fog össz-

hangzásban lenni úgy a politikai morál, mint az egész közéletet átható és javító nyilvánosság elvével.

Nyílt szavazás mellett alaposabb meggondolás folytán jobb választások remélhetők; nem pillanatnyi szeszély vagy múló hangulatok, de értelmi indokok uralma alatt áll a szavazó, ki eleve tisztában van azzal, hogy működéséről számot kell adnia s hogy köztiszteletre csak úgy tarthat igényt, ha szavazatát elfogadható érvekkel indokolni képes.

Ne feledjük továbbá, hogy minden parlamenti kormány egyúttal pártkormány is, azért annak sokkal inkább felel meg a nyílt szavazási rendszer, mely minden választó polgárt világos állásfoglalásra, határozott színvallásra utalva, a pártok erejét, irányát élesen körvonalozza s így sokkal tisztábban teszi láthatóvá, illetőleg lehetővé a főhatalom kezelőinek is az uralkodó közvélemény hű felismerhetését s így önmagoknak tájékoztatását a nagy politikai kérdésekben.

A nyílt szavazásnál már csak önigazolásul is, motivumok összeállítására, megokolásra van szükség; az tehát kiváltképpen az észre, értelemre alapított rendszer, míg a titkos szavazás inkább az érzelmek és a nyers akarat közvetlen érvényesülésének, „sic volo, sic iubeo“-féle alapján áll.

Hogy ennek kapcsán előbbi kedvez az intelligenciának, fokozza annak politikai súlyát, azt józan ítélő képességgel hátránynak nem tekinthetjük.

Mindezekkel szemben az általános politikai elmélet a nyílt szavazásnak legfőbb és végzetes gyöngejét abban látja, hogy *amellett a választó polgár véleménynyilvánítása nem szabad!*

Amily igaz, hogy közéleti berendezésünket a politikai morál elveinek megfelelően kell eszközölnünk, oly bizonyos az is, — vetik ellen — hogy *a választó polgárok független véleménynyilvánítási sza-*

badságának biztosítása nélkül a választójog egész értéke megsemmisül.

A törvényhozóról föl kell tennünk, hogy a politikai érettséggel bíró elemeknek azért adott választójogot, miként ők az önmaguk által megformált politikai meggyőződést minden akadály, nyomás, erőszak nélkül, teljesen szabadon nyilváníthassák; amennyiben ez nyílt szavazás mellett egyszerűen lehetetlen, azt el is kell ejtenünk.

Tagadhatatlan, hogy ez a titkos szavazás melletti legerősebb érv s a nyílt szavazás rendszerének legsebezhetőbb pontja.

Életviszonyaink egyre gyarapodó bonyodalmasága, közgazdasági szervezetünk mindenfelé elnyúló ágazata egyre ritkábbá teszi az egyénnek a különböző érdekköröktől való mentességét, függetlenségét; egyre nagyobb és nagyobb felületen nyújt támadási frontot, ad archimedesi sarkpontot, melyből kiindulva annak önálló politikai meggyőződése kiforgattatik.

Csak természetes, hogy ennél fogva egyre nagyobb erkölcsi erőre, ellenállási képességre van szükség e befolyások leküzdésére; így egyre ritkább lesz az a jellemzilárdság is, mely a politikai küzdelmek legbecesebb értéke.

Mennél inkább terjed a szavazati jog, annál élelnebben érezhető a titkos szavazás utáni vágy. Mennél tömegesebben ruházzuk fel ugyanis közjogosítványokkal a gazdaságilag gyöngébb rétegeket, annál inkább nyitunk utat a vagyoni erők által való befolyásnak, úgy, hogy a szavazati jogok kiterjesztésének a titkos szavazás úgyszólván fokozódó erővel előtérbe nyomuló logikai folyamánya.

E részben el kell ösmernünk, hogy a jogtalan nyomás elleni védekezés módjai között a titkos szavazati jog behozatala az egyedüli gyökeres segítség; csökkenthető ez ugyan más módon is, de a választói jog szabadságának ez kétségtelenül legalaposabb

orvossága. Természetes azonban, hogy ez is, mint sok más, egyfelől tény, másfelől fokozati kérdés. Hiszen óriási különbség van pl. a majdnem egészen tiszta svéd és a corruptioval telt magyar választások között.

Ha teljesen tárgyilagosak akarunk lenni, be kell vallanunk azt is, hogy a választási visszaélések másik főneme t. i. a vesztegetésekkel szemben sem merült fel még eddig a politikai életben hathatósabb eszköz, mint a szavazás titkossága. Nem mintha a vesztegetést egészen kizárná, de tény, hogy a választópolgár szabadságát minden büntetőjogi megtorlásnál hatékonyabban biztosítja; ezt Meyer György, a parlamenti választójogról szóló nagyszabású művében, — bár különben a nyílt szavazás barátja — maga is elismeri.

Mint másodrendű előnyök joggal hozhatók föl a titkos szavazás mellett a választási actus nyugodtabb, méltóbb lefolyása, a pártküzdelmek túlzó hevességének leszállása és az abstinensek, a választástól tartózkodók számának csökkenése, kik a szavazati jog védelme alatt mint le nem leplezhető hazafiak az urnánál valamennyien megjelenni mernek.

Az ügy helyes elbíráltásának második főkérdése Magyarország különleges viszonyainak vizsgálata; ez adhatja meg ugyanis az érvek és ellenérveknek azt a konkrét súlyt, mely azok pontos mérlegelését lehetővé teszi.

Mint a tárgy általános elméleti fejtegetéséből következik, a titkos szavazás lényegileg orvosszeregyenánt tekintendő a nyílt szavazás ama főgyöngéjének, melynél fogva a csekélyebb függetlenségű választópolgárok cselekvési szabadsága biztosítatik.

Kérdés tehát, vajjon hazánkban nagymérvű-e a meg nem engedett befolyás a választókra?

E tekintetben, sajnos, nem zárkozhatunk el a legszomorúbb tapasztalatok beismerése elől ; tárgyilagosan be kell vallanunk, hogy a választási visszaéléseknek, mindennemű jogosulatlan nyomásnak ezer módja van alkalmazásban.

Rá kell mutatnunk arra a köztudomású tényre, hogy a hivatali presszió, bár törvényileg el van tiltva, virágkorát éli, s ha meggondoljuk, hogy a szertelenül túltengő burokratia oly roppant apparatust adott a magyar kormány kezébe, mely megfelelő nyomás alatt döntő súllyal dobható a választások mérlegébe : úgy nem csodálkozhatunk, ha a nyílt szavazás morálpárancsát hirdető politikusok is gondolkodóba esnek, vajjon Magyarország nem érett-e már meg a titkos szavazás drasztikus orvosszerére ?

Fokozza e körülmény jelentőségét még annak latbavetése is, hogy az Ausztriával fennálló kapcsolatnál fogva a mindenkori kormány kezében összpontosuló választási túlhatalom esetleg idegen érdekek szolgálatába sodorhatja az országot, s így itt sokkal több állhat kockán, mint az önmagukban álló nagy nyugati államokban.

Az egyre inkább terjedő materializmus, kapcsolatban a folyton emelkedő drágasággal és eladósodással, ezt a viszonylag még szegény országot kész prédájává teszi a lelkiismeretlen vesztegetésnek s valósággal fölháborító, hogy a közvélemény érzékenysége ilyen esetekkel szemben egyre inkább tompul.

Ily sivár viszonyok között még a nyílt szavazás elvi harcosaiban is kell, hogy növekedjék a hajlandóság a titkos szavazásnak, mint malum necessariumnak elfogadására ; mielőtt azonban e tárgyban végleg határozunk, még két érv igényel kellő tekintetbevételt.

Ezek egyike azon eléggé nem hangsúlyozható jelentőségű tény, hogy Magyarország polyglott, nem-

zetiségi állam; már pedig *a titkos szavazás által a nem magyar elemek teljesen fölszabadulván az államhű polgárság ellenőrzése alól*, nemzetbontó törekvéseiket hasonlíthatatlanul szélesebb mederben folytathatják.

Bármily súlyos baj is a hivatalos nyomás, mely az igazi népakaratot meghamisítja, nem hunyhatunk szemet azon tény előtt sem, hogy a nyílt szavazás rendszerében ez módot adott a nemzetiségek fékentartására; ha behozatik a titkos szavazás, fennáll az aggodalom, hogy sem a kormány befolyása, sem a magyar intelligens társadalom vezetőképessége nem fog érvényesülhetni és saját országgyűlésünk is a bécsi „Reichsrath“-hoz hasonlóan nemzetiségi torzsalkodások gyülekezetévé fog fajulni.

Eszerint tehát az előzők a titkos szavazati jog behozatala mellett, az utóbbiak pedig annak ellene szólnak; ha figyelmesen vizsgáljuk a mérleg állását, a két kar állása körülbelül egyenlő, sem jobbra, sem balra nem billen.

Hogy kimozdítsuk a holtpontról s így meghozzuk a döntést, végül is azt az érvet kell a mérleg egyik serpenyőjébe vetnünk, hogy az egyszer meghonosított titkos szavazásmódról már alig képzelhető visszatérés, míg a nyílt szavazásról könnyűszerrel át lehet menni az ellenkezőre.

„*Gouverner, c'est prévoir*“; a politikai előre látás azt parancsolja azért, hogy *próbáljuk ki előbb az összes többi reformok hatását* s azután még mindig lesz alkalmunk a szavazás módjára nézve is a szükséghez képest intézkedni.

Ez elmefuttatás az, mely bennünket végeredményben arra késztet, hogy egyelőre a nyílt szavazás fönntartását javasoljuk Nagyméltóságodnak.

III. FEJEZET.

A választási eljárás.

E gyakorlati szempontból különösen fontos tárgy keretében főként két kérdés domborodik ki ; nevezetesen a választó kerületek beosztása és a szavazás decentralisatiója.

Az első vonatkozásban a magyarság fölényének teljes biztosítása okából mellőzhetetlenül szükségesnek véljük, hogy az újonnan beosztandó és minden 10 esztendő népszámlálási időköz után felülvizsgálandó választókerületek magában a törvény szövegében állapíttassanak meg ; a második vonatkozásban, hogy t. i. mily fokú decentralisatio alkalmaztassék a szavazás tekintetében, a törvény által adott általános alapelvek keretén belül, ez, mint közigazgatási természetű intézkedés, a központi választmányra bízassék.

A mai választókból átlag 2500, a mai lakosságból cca 44,000 ember esik egy képviselőre ; ez utóbbi szám körülbelül megfelel a nyugateurópai átlagnak (40—60,000 közt) ha Németországtól eltekintünk, hol ez 140,000-re szökik fel.

Képviselőink száma viszonylag úgyis elég magas lévén, a választókerületek számának szaporítása mindenestre mellőzendő ; ha kikerekítés történik is, az csak lefelé, 413-ról 400-ra történhetik.

Az első fejezetben is érintett okokból, hogy t. i. egyfelől a nemzetiségi egyensúly viszonyokat a magyarság előnyére biztosítsuk, de másfelől általán a nagyobb értelmiség méltányos érvényesülését elősegítsük, a magasabb fokú közműveltséggel bíró városi kerületekben, hova a népesebb nagyközségek is számítandók, a választókerületek lélekszámának

átlag a alacsonyabban volna megállapítandó, mint a falvakban.

Hogy egyrészt a gyakori változtatás szüksége föl ne merülhessen, másrészt a helyi viszonyokkal az illetékes tényezők kellően számot vethessenek, célszerű volna az átlagszámokat jelentékeny latitude-el állapítani meg; a városi kerületekben 15—30,000, a falusi kerületekben 40—70,000 közt. Merev ragaszkodás az átlagszámhoz sem az értelmiség vezető erejének, sem a magyarság érdekeinek nem felelne meg. Ez igen tág keretek még mindig sokkal arányosabbak, mint a jelenlegiek, hol hetvenszeresen nagyobb kerületek is előfordulnak. A 85%-nál több magyar lakossal bíró 14 vármegyében több, a tiszta nemzetiségi 15 vármegyében pedig kevesebb választókerület alakítandó, mi annál kevésbé eshetik kifogás alá, mivel eddig a nem magyar vidékek, a túlnyomóan nemzetiségi Erdéllyel, határozottan kedvezményezve voltak, továbbá azért sem, mert nagyban és egészben a magyar vármegyék szellemi és gazdasági műveltsége a többiekénél magasabb.

A második főkérdés a szavazásnak legcélszerűbb megejtése.

Az elméleti államtudomány e részben inkább a választási cselekmény központosítását kívánja; föl akarja már ezúton is szabadítani az egyes választót a helyi érdekek és viszonyok lenyűgöző befolyása alól s azt kimentve mintegy a local-patriotizmus bilincseiből, egy magasabb országos érdek fel fogására felsőbb nézőpontból alkalmasabbá tenni.

Ez elvi kívánalommal szemben áll azonban az a gyakorlati követelmény, hogy — főként a választók számának gyors szaporodásánál fogva — gondoskodnunk kell arról miként a választás simán, rövid idő alatt folyjék le s ami különösen hangsúlyozandó, anélkül, hogy a távolba szállítás és ellátás szüksége oly ellenszolgálatok kívánását tenné a jelölt részéről

megokolttá, amelyek, legalább részben, mint u. n. törvényes alkotmányos költségek, csak a vesztegetésnek tárnak kaput.

E gyakorlati indokoknál fogva, ha nem is javasolhatjuk a szocialista-párt által oly erősen hangoztatott „községenkénti“ szavazási mód kötelező alakban való behozatalát, a mai kereteket — a decentralisatio irányában haladva — mindenesetre tágítanunk kell.

A következő népszámlálás befejeztéig (1920) elegendőnek tartanók e részben az 1874. évi XXXIII. t.-c. 59. §-ának akként való átalakítását, hogy először is a szavazatszedő küldöttségek száma 3-on felül is (pl. 10-ig) szaporítható legyen, másfelől pedig azok nem csupán a választási székhelyen, hanem a választókerületben célszerűen az egyes községek közt elosztva, de egyidejűleg, működhessenek.

Igen kis községek, amelyek 100 választót sem foglalnak magukban — a földrajzi és közlekedési viszonyok tekintetbe vételével — vagy a szomszédos nagyobb községhez csatolandók, vagy többedmagokkal egy eszmei szavazó körre (küldöttségi körre) egyesítendőek. Mint az egy küldöttség elé utalható választók maximuma az eddigi 1500-as szám megtartható volna.

A konkrét részletek megállapítása e tárgyban esetről-esetre a központi választmány feladatává teendő.

Az alárendeltebb természetű végrehajtási kérdéseket illetőleg, ezek általánosságban azon főelv uralma alatt oldandók meg, melynél fogva a választási ügy kezelése önkormányzati úton, nem pedig, mint a legtöbb európai államban, vagy nálunk Horvátországban, a rendes közhivatali szervek által történjék.

Aprólékos fejtegetésekbe nem bocsátkozva, csak annyit óhajtunk megjegyezni, hogy főbb vonásaiban

legalább, régi választási törvényeinknek a névjegyzékek szállítására és évenkénti kiigazítására, úgyszintén a központi választmánynak hatáskörére vonatkozó rendelkezéseit — mutatis mutandis — fenn tartandóknak véljük. Kívánatos volna azonban, hogy úgy a központi választmány, mint különösen az összeíró küldöttségek tagjaira nézve a magyar nyelv ismerete kötelezőleg kimondassék s azok szigorúbb fegyelmi jog hatálya alá helyeztetvén, működésükért mérsékelt napidíjban részesüljenek, mi a szegényebb néposztály részeltetését és fokozott buzgalmat tenne lehetővé.

A választójog feletti bíraskodás első fokon meghagyandó a központi választmánynál; másod és végső fokon azonban, nem úgy mint eddig, a Curiára, hanem a kérdés közjogi természeténél fogva a közgazgatási bíróságra ruházandó.

Nem volna kifogásunk a képviselőjelölés eddigi módjának olyatén megváltoztatása ellen, melynél fogva az nem 10, hanem 100 választó együttes ajánlásától tétetnék függővé, úgy, amint az az Andrassy-féle javaslatban tervezetett; ez esetben természetesen 10 választó tényleges megjelenése az elnök előtt elégséges volna s az ajánlás időpontját előbbre kellene tenni, hogy a választást vezető meggyőződhessék az ajánlat alaki és anyagi szabályszerűségéről.

A szavazásnál a „*praesentes concludunt*“ elvét megtartandónak véljük; ez egyfelől magában foglalja azt, hogy a norvég rendszer, ahol a megjelenésben gátolt választók szavazatukat írásban beküldhetik, mellőzendő volna, úgyszintén az a követelmény is, mely Francia- és Olaszországban fennáll, hogy a megválasztatáshoz nemcsak a megjelentek abszolút szótöbbsége szükséges, hanem el kell érni az összes, a névjegyzékben foglalt kerületi választók bizonyos hányadát, egynegyedét vagy egyhatodát is.

Szavazategyenlőség esetén nem új választásnak volna helye, ami a választási izgalmak és visszaélések megkétszerezésével jár, hanem a votum Minervae alkalmazásával, az elnök általi döntésnek. Az a jelölt, akihez ő csatlakozik, mégha ilyenformán éri is csak el a szavazategyenlőséget, megválasztottnak tekintendő.

Más módszer szerint, az életkor vagy a hosszabb idejű előzetes képviselői tiszt lehetne döntő; mindenik jobb, mint a sorshúzás, melyet mint a vak eset játékát, a politikai küzdelmekből lehetőleg kiküszöbölendőnek és nem bevezetendőnek tartunk.

A pótválasztást, az eddigi rendszer szerint, csak a két viszonylagosan legtöbb szavazatot nyert jelölt közt, új jelöltek kizárásával kell megejteni; ha azonban ezek között a második és harmadik egyenlő szavazatot nyert, mind a hárman jelölendők, mi eddig nem volt kimondva.

Az összes választások érvénye fölött, a képviselőház teljes kizárásával, nem a Curia, hanem a közigazgatási bíróság ítéljen; *ide utalandó volna egyébként az összeférhetlenségi ügyekben való döntés is.*

A választási visszaélések megtorlását célzó összes büntetőjogi és fegyelmi szabályok alapos felülvizsgálat alá vétetvén, codexszerűleg és áttekinthetően összefoglalandók és ami legfőbb, szigorúan és erélyesen végrehajtandók; hazánknak amúgy is nem a törvények belső hiányaiban, hanem azok végrehajtásában áll legfőbb baja.

„*On all great things, much remains to be said*“ — mondja Bagehot s ha valahol találó e mondás, úgy itt valóban az, mert hiszen a tárgyalt kérdések mindenikének kötetekre menő szakirodalma van.

Ha e rövid áttekintésben úgy sikerült volna a főbb körvonalakat megrajzolni, hogy jövő választójogunk alapiránya kellőleg kidomborodjék, úgy

célunkat elértük ; s amidőn végül Nagyméltóságodat
az előzőknek szíves figyelembevételére kérjük,

maradunk kitűnő tisztelettel Exellentiad kész
hívei

a debreczeni főiskola jog- és államtudományi karának
tagjai.

Dr. Haendel Vilmos,
dékán.

